

Werk

Nederland kampt met een arbeidsoverschot dat met inbegrip van verborgen componenten de omvang van 1 miljoen personen vermoedelijk overschrijdt. Bovendien wordt voor het komende decennium een toeneming van het arbeidsaanbod voorzien van rond 700.000 mensen. De vraag is of we binnen afzienbare tijd van het enorme aanbodoverschot op de arbeidsmarkt af kunnen komen.

Optimisme hieromtrent zou kunnen stoelen op globale overwegingen zoals de volgende. In elke periode bestaat ten onrechte de neiging de actuele omstandigheden als blijvend te beschouwen; denk aan de jaren zestig toe allerwegen werd gevreesd voor een permanent, structureel tekort aan arbeidskrachten. En: in het verleden is na een economische crisis met grote werkloosheid altijd weer een opleving gevolgd.

Veel troost bieden dergelijke na-regenkomt-zonneschijn-notities niet. Een oplossing kan slechts worden gevonden door een substantiële stijging van de vraag, de werkgelegenheid dus, en/of daling van het aanbod en die zijn beide niet zonder meer plausibel.

Wat de werkgelegenheid betreft is de onderlinge verhouding van de groei van de arbeidsproductiviteit en van de produktie bepalend. Deze beide groeivoeten staan trouwens niet geheel los van elkaar. Naarmate de produktie meer of minder toeneemt, wordt ook de produktiviteit per werkende meer of minder gestimuleerd. De werkgelegenheid neemt per definitie toe indien het produktievolumen (dus de reële afzet inclusief voorraadvorming) meer stijgt dan de arbeidsproductiviteit en ze neemt af als zich het omgekeerde voordoet. Op meso-niveau kennen we de krimp situatie al lang, met name in de landbouw. De industrie, die aanvankelijk de agrarische arbeidsuitstoot opving, kwam later in dezelfde situatie te verkeren. De commerciële dienstensector en nog later de kwartaire sector compenseerden dit op hun beurt, maar doen dit om verschillende redenen thans niet meer. Onder die redenen is het beleid: in 1983 is voor het eerst na vele jaren de werkgelegenheid bij de overheid teruggelopen.

In alle westelijke landen hebben zich dit soort meso-ontwikkelingen voorgedaan, maar er zijn toch opvallende verschillen. Een in dit verband interessant staattie, gebaseerd op gegevens van het US Bureau of Labor Statistics, ontleen ik aan *SMO Berichten* van maart 1984. De cijfers zijn zeer beeldend en spreken voor zich zelf (zie de tabel).

Tabel. Gemiddelde groeivoeten per jaar in de industrie, 1973 - 1982

	Pro- duktie	Produk- tiviteit	Werk- gelegen- heid
VS	2,2	1,8	0,4
Japan	7,2	7,8	-0,6
West-Duitsland	2,2	3,6	-1,4
Nederland	2,2	4,8	-2,6
Groot-Brittannië	-1,6	1,6	-3,2

Ook macro gezien zal, in- en uitvoer nog even buiten beschouwing latend, de werkgelegenheid verminderen indien de stijging van de arbeidsproductiviteit gepaard gaat met een minder dan evenredige groei (in reële termen) van het kwartet inkomenbestedingen-afzet-produktie. Dit doet zich voor als de lonen of de overige inkomens onvoldoende met de produktiviteit meegroeien, dan wel te weinig tot consumptie en investeringen leiden en de overheid deze lekken in de kringloop onvoldoende compenseert. Het ontbreekt dan, in een andere belichting, aan synchroniteit doordat het prijs- en inkomensmechanisme de timing of het beleid te kort schieten.

Het binnenlandse afzettekort kan worden gecompenseerd door extra groei van de export of het relatief achterblijven van de import. Uiteraard verschuift daardoor het werkgelegenheidsprobleem naar het buitenland. Daargelaten de vraag of dit netjes is, valt te vrezen dat niet alle buitenland dit lang zal willen of kunnen volhouden.

In Nederland is vanaf 1980 steeds de groei van de reële binnenlandse bestedingen (soms ver) achtergebleven bij die van de arbeidsproductiviteit, en dit ondanks de relatief geringe omvang van de laatstgenoemde stijging. Zelfs met behulp van de uitvoerexpansie is het alleen in 1980 en (ho-

pelijk) in 1984 gelukt de produktie van bedrijven even hard te laten groeien als de produktiviteit. En dan nog is slechts sprake van stabiele werkgelegenheid.

Wil de werkgelegenheid in de toekomst zodanig uitbreiden dat in betekende mate de bestaande arbeidsreserve en de groei van de beroepsbevolking worden opgevangen, dan zal de toeneming van de produktie die van de arbeidsproductiviteit aanzienlijk moeten gaan overtreffen, ondanks de prikkelende invloed die de eerste op de laatste uitoefent. Een hierop gericht beleid zal of wel moeten streven naar afzetverruiming, hetzij in het binnenland hetzij in het buitenland en liefst beide, of wel moeten mikken op beperking van de produktiviteitsgroei. Het laatste is ongewenst vanwege de noodzaak mee te doen aan de internationale technologiewedloop en vanwege de consequenties voor de materiële welvaarts-groei. Dit alles betrof de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Het lijkt erg onwaarschijnlijk dat aan die zijde in de komende jaren een toereikende remedie voor het omvangrijke arbeidsoverschot kan worden gevonden, zelfs bij wijziging van het sociaal-economisch beleid.

Als dat zo is, zal om het overschot te laten verdwijnen het aanbod van arbeid moeten worden beperkt. Dit komt neer op vermindering van de arbeidstijd en wel in feite, dus zonder compensatie te vinden, in overwerk, nevenfuncties en grijze arbeid. Dit instrument is al op vrij ruime schaal toegepast in de vorm van vervroegde uit-treding en afnemning van het aantal werkeren per jaar.

Het is bekend dat aan een aantal voorwaarden dient te worden voldaan, wil arbeidstijdverkorting een effectief middel vormen ter bestrijding van werkloosheid. Het bovenstaande werpt licht op twee belangrijke aspecten; arbeidstijdverkorting is minder effectief naarmate zij leidt tot beperking van de binnen- en buitenlandse bestedingen en tot meer stijging van de produktiviteit per arbeidsduur. Essentieel zijn ook hier synchronisatie, timing en beleid, dit laatste nu van de arbeidsorganisaties zelf, waartoe de overheid als werkgever behoort.